

УДК 343.213.5; 343.31

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-2-8>**Лосич Сергій Васильович**

кандидат юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-8192-785X

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті аналізуються основні тенденції розвитку кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану. Вказується, що формування безпекового середовища передбачає створення комплексного підходу до забезпечення національної безпеки за всіма її основними напрямками. Після введення у дію особливого правового режиму воєнного стану нові стратегії забезпечення національної безпеки не затверджувались. Зазначається, що наразі законодавець майже не приділяє уваги криміналізації нових видів суспільно небезпечних діянь, які актуалізувались в умовах воєнного стану, а також вторинній пеналізації вже існуючих кримінальних правопорушень. Здебільшого це стосується потреби у посиленні кримінально-правового захисту критичної інфраструктури, сектору безпеки та оборони, а також безпосередньо – національної безпеки України. Аналіз норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за посягання на останню надає підставу для констатації, що останні зміни до I розділу Особливої частини КК України (за виключенням заміни слова «злочини» на словосполучення «кримінальні правопорушення») відбулись у 2023 році та були пов'язані із усуненням лінгвістичних помилок. Виокремлюється декілька комплексних прогалин, які негативним чином впливають на динамізм та ефективність кримінально-правової політики в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану: 1) наявність термінологічних неузгодженостей, які ускладнюють процес прийняття рішень щодо доцільності та можливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності; 2) збільшення кількості конкурентних кримінально-правових норм; 3) наявність у національному кримінальному законодавстві неузгоджених із ратифікованими європейськими та міжнародними документами положень; 4) створення нових кримінально-правових заходів, які мають недоведену ефективність; 5) відсутність системності змін, які вносяться до кримінального законодавства в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: безпекове середовище, національна безпека, кримінально-правова політика, воєнний стан, кримінальне законодавство, міжнародний правопорядок, кримінально-правові заходи, держава-агресор.

Losych S. V. Trends in the development of criminal and legal policy of Ukraine in the conditions of martial state

The article analyzes the main trends in the development of Ukraine's criminal and legal policy under martial law. It is indicated that the formation of a security environment involves the creation of a comprehensive approach to ensuring national security in all its main areas. After the introduction of the special legal regime of martial law, new strategies for ensuring national security were not approved. It is noted that currently the legislator pays almost no attention to the criminalization of new types of socially dangerous acts that became relevant under martial law, as well as to the secondary penalization of already existing criminal offenses. For the most part, this concerns the need to strengthen the criminal and legal protection of critical infrastructure, the security and defense sector, and directly – the national security of Ukraine. An analysis of the norms establishing criminal liability for encroachment on the latter provides grounds for stating that the latest changes to Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine (with the exception of replacing the word “crimes” with the phrase “criminal offenses”) took place in 2023 and were associated with the elimination of linguistic errors. Several complex gaps are identified that negatively affect the dynamism and effectiveness of criminal law policy under the special legal regime of martial law: 1) the presence of terminological inconsistencies that complicate the decision-making process regarding the expediency

and possibility of bringing guilty persons to criminal liability; 2) an increase in the number of competing criminal law norms; 3) the presence in the national criminal legislation of provisions inconsistent with ratified European and international documents; 4) the creation of new criminal law measures that have unproven effectiveness; 5) lack of systematic changes made to criminal legislation under the special legal regime of martial law.

Key words: *security environment, national security, criminal law policy, martial law, criminal law, international legal order, criminal law measures, aggressor state*

Вступ. Курс розвитку кримінально-правової політики в умовах воєнного стану зазнав певних змін, зумовлених потребою у забезпеченні здатності кримінального законодавства виконувати завдання, передбачені ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Одночасно із цим, зміщення акцентів на забезпечення посиленого захисту національної безпеки держави та підвищення її обороноздатності негативним чином вплинуло на кримінально-правове регулювання інших суспільних відносин, що призвело до збільшення показника загальнокримінальних суспільно небезпечних діянь. За таких умов, як видається, актуальною є потреба в удосконаленні механізму реалізації кримінально-правової політики в умовах воєнного стану.

Метою статті є визначення основних тенденцій розвитку кримінально-правової політики в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану.

Матеріали та методи. Особливостям розвитку кримінально-правової політики в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану приділили свою увагу такі вчені як Є.С. Назимко, Є.О. Письменський, Т.І. Пономарьова, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк та інші. Одночасно із цим, низка актуальних проблем залишилась не до кінця розв’язаною, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Під час дослідження було використано онтологічний метод, який надав можливість проаналізувати чинні норми кримінального законодавства, діалектичний та системно-структурний методи було використано під час аналізу змін та доповнень, які вносились до національного кримінального законодавства в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану, а також – метод контент-аналізу, який надав можливість опрацювати матеріали судової практики.

Результати. Кримінально-правовий захист суспільних відносин здійснюється декількома способами: 1) шляхом удосконалення інститутів Загальної частини кримінального права – кримінальної відповідальності та покарання, а також звільнення від них; обставин, що обтяжують та пом’якшують кримінальну відповідальність; співучасті; множинності тощо; 2) шляхом удосконалення санкцій норм Особливої частини кримінального законодавства – криміналізації нових видів кримінальних правопорушень, вторинної пеналізації тощо. Отже фактично удосконалення норм Загальної частини надає можливість сприяти розвитку заходів організаційно-правового характеру щодо реалізації функцій кримінального права відносно осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, тоді як норми Особливої частини надають можливість реалізувати основні завдання кримінального законодавства – виправлення та перевиховання, а також здійснення загальної та спеціальної превенції.

Одночасно із цим, формування безпечного середовища передбачає створення комплексного підходу до забезпечення національної безпеки за всіма її основними напрямками. Необхідно відзначити, що після введення у дію особливого правового режиму воєнного стану нові стратегії забезпечення національної безпеки не затверджувались.

У наразі чинній Стратегії «Безпека людини – безпека країни», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 визначено, що низький рівень добробуту породжує зневіру і невпевненість у майбутньому, провокує насильство, що гальмує розвиток та консервує відсталість. Особливо небезпечним є укорінення радикальних суспільних настроїв і середовищ, які є основою для політичного насильства й сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань, поширення тероризму. Злочин-

ність загрожує правам і свободам, законним інтересам людей, суспільства та держави. Україна, прагнучи зміцнити заснований на демократичних нормах і цінностях міжнародний порядок, бере активну участь у протидії тероризму, розповсюдженню зброї масового ураження, міжнародній злочинності, наркоторгівлі, торгівлі людьми, політичному та релігійному екстремізму, нелегальній міграції, кіберзагрозам, негативним наслідкам зміни клімату, а також у попередженні та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру [1].

Відповідно, із урахуванням того, що наведений документ розроблявся ще до повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, в ньому залишилось поза увагою багато факторів та чинників політичного характеру, здатних здійснювати негативний вплив на кримінологічну ситуацію. Не до кінця актуальним є і перелік кримінальних правопорушень, які потребують першочергової уваги з точки зору удосконалення механізму запобігання. Як видається із наведеного переліку, у Стратегії особливу увагу було приділено міжнародним суспільно небезпечним діям, кримінальним правопорушенням, які вчиняються у складі організованих груп та злочинних організацій, а також мають транснаціональний та транскордонний характер. У цілому не заперечуючи суспільну небезпечність наведених протиправних діянь, необхідно відзначити, що з безпекової точки зору наразі основна увага законодавця та правозастосовників має бути приділена розробці та удосконаленню заходів кримінально-правового характеру, скерованих на протидію кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України.

Вчені вірно відмічають, що активна законотворча діяльність законодавця з реформування кримінального законодавства здійснюється поза межами єдиної стратегії протидії кримінальним правопорушенням і без єдиного методологічного підходу. Крім того, неврахування результатів доктринальних досліджень, вимог законотворчої техніки тощо призвело до того, що у чинному КК з'явився широкий перелік різноманітних кримінально-правових

засобів [2, с. 21]. Так, КК доповнено положеннями щодо спеціальної конфіскації, яка разом з примусовим лікуванням і примусовими заходами медичного характеру названа «іншими заходами кримінально-правового характеру», запозиченими із КК РФ; запроваджено заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб; суттєво реформовано ст. 76 КК, що передбачає обов'язки, які суд покладає на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням; запроваджено обмежувальні заходи для осіб, які вчинили домашнє насильство; нарешті, введено новий вид покарання – пробаційний нагляд. Водночас КК зберігає базові положення про кримінальну відповідальність, покарання та судимість як традиційні кримінально-правові засоби. Тому впорядкування, класифікація і пошук спільних рис та відмінностей між різними передбаченими КК засобами стало нагально необхідним для подальшого розвитку кримінального законодавства і практики його застосування [3; 4].

Одночасно із цим не можна залишити поза увагою те, що наразі законодавець майже не приділяє уваги криміналізації нових видів суспільно небезпечних діянь, які актуалізувались в умовах воєнного стану, а також вторинній пеналізації вже існуючих кримінальних правопорушень. Здебільшого це стосується потреби у посиленні кримінально-правового захисту критичної інфраструктури, сектору безпеки та оборони, а також безпосередньо – національної безпеки України. Аналіз норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за посягання на останню надає підставу для констатації, що останні зміни до I розділу Особливої частини КК України (за виключенням заміни слова «злочини» на словосполучення «кримінальні правопорушення») відбулись у 2023 році та були пов'язані із усуненням лінгвістичних помилок.

Отже, наразі можна виокремити декілька комплексних прогалин, які негативним чином впливають на динамізм та ефективність кримінально-правової політики в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану: 1) наявність термінологічних неузгодженостей, які ускладнюють процес прийняття

рішень щодо доцільності та можливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності; 2) збільшення кількості конкурентних кримінально-правових норм; 3) наявність у національному кримінальному законодавстві неузгоджених із ратифікованими європейськими та міжнародними документами положень; 4) створення нових кримінально-правових заходів, які мають недоведену ефективність; 5) відсутність системності змін, які вносяться до кримінального законодавства в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану.

1. Наявність термінологічних неузгодженостей, які ускладнюють процес прийняття рішень щодо доцільності та можливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Відтак, найбільш яскравим прикладом є використання у диспозиції ч. 1 ст. 263 КК України словосполучення «без передбаченого законом дозволу», що зумовило низку суперечливих позицій як з боку вчених, так і безпосередньо – судових органів, причиною яких стала відсутність законодавчого акту, яким було б урегульовано обіг вогнепальної зброї.

Так, відповідно до Постанови Верховного Суду від 04 грудня 2018 року (справа № 61/3885/16-к), однією із підстав для касаційної скарги стало те, що на переконання захисника, *відсутність спеціального закону, який регулює правовий режим права власності на зброю, виключає наявність у діянні засудженого об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого частиною першою статтею 263 КПК*. Із цього Верховний Суд надав пояснення, що відсилка до іншого «закону» міститься не в диспозиції цієї норми, а у формулюванні умови, яка визначає, коли її диспозиція може бути застосована: «без передбаченого законом дозволу». Якщо «дозвіл» відсутній умова виконана, і діє диспозиція частини першої статті 263 КК, тобто заборона «носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв». Навпаки, наявність відповідного дозволу свідчить про

відсутність передбаченої законом умови, за якої диспозиція цього положення може бути застосована. Умови, що визначають застосування диспозиції норми, в теорії права відносяться до гіпотези норми. Таким чином, слова у частині першій статті 63 КК «без передбаченого законом дозволу» визначають один із елементів гіпотези норми, який поряд із загальними елементами умов настання кримінальної відповідальності, що містяться в Загальній частині Кримінального кодексу України, визначає можливість застосування диспозиції і, відповідно, санкції частини першої статті 263 КК. В цій частині положення частини першої статті 263 дійсно відсилає за своїм змістом до інших законів, вимагаючи, щоб дозвіл, який виключає кримінальну відповідальність за дії зі зброєю, був передбачений законом. Сторона захисту наполягає на тому, що при тлумаченні слова «закон» у частині першій статті 263 КК належить виходити з вузького розуміння цього терміну, що виключає посилання на нормативний акт нижчого рівня. Але якщо слідувати за цією логікою, «дозвіл», виданий не на підставі «закону» у вузькому розумінні, а на підставі підзаконного акту, не може вважатися «передбаченим законом дозволом» у значенні частини першої статті 263 КК [5].

Проте вчені відзначають, що такий підхід знайшов своє відображення не в усіх рішеннях Верховного Суду, що унеможливило систематизувати судову практику та утворити певний прецедент, якого б можна було дотримуватись під час кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 263 КК України [6, с. 251].

Ще одним прикладом є помилки під час встановлення предметів кримінального правопорушення. Так, після рекриміналізації контрабанди законодавець, вносячи зміни до ст. 201 КК України, якою встановлено кримінальну відповідальність за контрабанду культурних цінностей та зброї серед предметів залишив спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, які не відносяться ані до зброї, ані до культурних цінностей. Більше того, кримінально-правова норма, якою встановлено кримінальну відповідаль-

ність за незаконні дії із такими засобами також має текстуальні неточності/неузгодженості – ст. 359 КК України має назву «незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації», тоді як у диспозиції ч. 1 цієї статті вказується на те, що караються незаконні придбання або збут спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. На вказане також неодноразово зверталась увага вчених [7].

2. Збільшення кількості конкурентних кримінально-правових норм.

Вказані проблеми стосуються також як загальнокримінальних протиправних діянь, так і кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки. Не можна залишити поза увагою те, що, не дивлячись на те, що повномасштабна війна російської федерації проти України триває вже понад три роки, до сьогодні відсутня стала практика та чіткі критерії відмежування державної зради від колабораційної діяльності, що підтверджується практикою суду.

Так, відповідно до вироку Холодногірського районного суду м. Харкова від 28.05.2025 (справа № 642/1021/23), особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України за таких обставин: *в період часу з 20 березня 2022 року по 08 червня 2022 року, точні дата та час не встановлені, обвинувачена, будучи громадянкою України, обіймаючи посаду поліцейського з логістики, перебуваючи на тимчасово окупованій території міста Ізюм, Харківської області, в не встановленому місці, протиправно, умисно, за власним бажанням, не маючи на те відповідних встановлених законодавством повноважень, без отримання будь-яких вказівок від керівництва, з метою надання допомоги ворожій державі РФ та заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, державній та інформаційній безпеці України, в період збройного конфлікту в умовах воєнного стану, вступила у контакт з не встановленими в ході досудового розслідування представниками збройних формувань РФ на території міста Ізюм Харківської області. В подальшому, обвинувачена*

отримала від вказаних осіб пропозицію про співпрацю з представниками РФ, з метою становлення та зміцнення окупаційної влади РФ та недопущення контролю України над територією міста Ізюм Харківської області, тобто переходу на бік ворога, що виражалося у наданні інформації про місця розташування адміністративних будівель та здійсненні патрулювання міста Ізюм Харківської області, а також вступі до незаконно створеного органу з метою забезпечення громадського порядку в інтересах окупаційної влади міста Ізюм, а також забезпечення безпечного перебування військовослужбовців РФ на вказаній території [8].

Аналіз наведеного судового вироку надає підставу для констатації, що фактично особою було вчинено добровільне зайняття посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, кримінальна відповідальність за яке передбачено ч. 7 ст. 111-1 КК України, оскільки місцем вчинення злочину була на той час тимчасово окупована територія – м. Ізюм Харківської області. Проте таке діяння було кваліфіковане як перехід на бік ворога, вчинений в умовах воєнного стану. Одночасно із цим необхідно відзначити, що низка аналогічних ситуацій була кваліфікована як колабораційна діяльність, інша частина – за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 111 та 111-1 КК України, в окремих випадках третьою нормою ставала або ст. 260 КК України (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань), або ст. 258-3 КК України (створення терористичної групи чи терористичної організації).

3. Наявність у національному кримінальному законодавстві неузгоджених із ратифікованими європейськими та міжнародними документами положень.

Вказане, здебільшого, стосується норм кримінального законодавства, якими встановлено кримінальну відповідальність за корупційні та пов'язані із корупцією кримінальні правопорушення, а також кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. Хоча у цьому контексті не можна залишити поза увагою те, що наразі за цими напрямками

законодавцем ведеться активна правотворча діяльність, наслідком якої стало удосконалення кримінально-правових заходів, які можуть застосовуватись до юридичних осіб, а також інституту угод у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення корупційного суспільно небезпечного діяння.

Проте у цьому контексті важко не погодитись із думкою розробників проєкту нового кримінального законодавства України, які відзначають, що якщо чинні для України міжнародні договори більшою мірою імплементовано до КК відповідно до його концептуальних положень, то *acquis communautaire* ЄС потребує повного врахування положень відповідних актів ЄС. Згідно зі ст. 83 Договору про функціонування Європейського Союзу (Лісабонський договір) від 13 грудня 2007 року, «Європейський Парламент і Рада можуть за допомогою директив, ухвалених відповідно до звичайної законодавчої процедури, встановлювати мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сферах особливо тяжких злочинів, що мають транскордонний вимір, зумовлений характером або впливом таких злочинів або особливою потребою боротися з ними на спільній основі. До таких сфер злочинності належать: тероризм, торгівля людьми та сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконний обіг наркотиків, незаконний обіг зброї, відмивання грошей, корупція, підробка платіжних засобів, комп'ютерна злочинність та організована злочинність [9, с. 22].

Одночасно із цим, більшість із наведеного до сьогодні залишається актуальним для подальшого вирішення. Зокрема це, наприклад, стосується відсутності належного механізму кримінально-правової протидії фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Так, законодавства більшості європейських держав передбачають такі дії як кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки низки суспільно небезпечних діянь, зокрема і тих, що віднесені до категорії загальнокримінальних (таких, як, наприклад, кримінальні правопорушення проти власності). Що стосується національного кримінального законодавства, необхідно від-

значити, що окрім спеціальних кримінально-правових норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та за безпосередньо фінансування тероризму, інших заходів кримінально-правового впливу законодавцем не було передбачено.

Так, прикладом наведеного є зміни, внесені до ст. 306 КК України відповідно до Закону України від 06.12.2019 № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [10]. У 2019 році законодавцем було уточнено об'єктивну сторону вказаного кримінального правопорушення шляхом визначення єдиною формою її реалізації використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Ознакою, яка дозволяє розмежувати вказане суспільно небезпечне діяння із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 209 КК України є наявність обов'язкової мети – продовження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Одночасно із цим незрозумілим залишився ефект, який очікувався законодавцем від такої новели в межах протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», з урахуванням того, що легалізація, передбачена ст. 306 КК України повинна передбачати обов'язкову наявність спеціальної мети, яка пов'язана виключно із продовженням кримінально протиправної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів.

Варто також відмітити, що з 2019 року було ухвалено близько 50 вироків у кримі-

нальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 306 КК України, що свідчить про те, що таке діяння не є розповсюдженим. Аналіз міжнародних та європейських документів щодо протидії легалізації та незаконному обігу наркотиків також не передбачає обов'язкової криміналізації такого діяння. Вказане свідчить про доцільність визначення наявності підстав для його декриміналізації.

4. Створення нових кримінально-правових заходів, які мають недоведену ефективність.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, законодавцем було передбачено такий новий вид покарання як пробаційний нагляд, а також такі нові види звільнення як умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби та звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого. Вчені [11; 12] вже звертали увагу на те, що вказані кримінально-правові заходи мають сумнівну результативність, оскільки вони не передбачають наявності підстав та/або умов, скерованих на забезпечення реалізації виховної функції кримінального права, що, відповідно, знижує його ефективність. Це саме стосується і пробаційного нагляду як виду покарання, що також можна критично оцінити з огляду на його правову природу та зміст, закладений законодавцем.

5. Відсутність системності змін, які вносяться до кримінального законодавства в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану.

У цьому контексті варто звернути увагу на те, що після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну до КК було внесено низку змін та доповнень (близько 33 змін з березня 2022 по травень 2025 року), метою яких стало посилення кримінально-правового захисту відповідних суспільних відносин. За цей період було криміналізовано колабораційну діяльність, образу честі і гідності військовослужбовця, погрозу військовослужбовцю, виправдовування, визнання

правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників, пособництво державі-агресору, визначено обстановку – умови воєнного стану як кваліфікуючу та особливо кваліфікуючу ознаку низки кримінальних правопорушень проти власності, а також удосконалено інститути Загальної частини, метою чого стало унеможливлення застосовувати окремі кримінально-правові заходи за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також військових кримінальних правопорушень.

Так, якщо із більшістю запропонованих змін можна погодитись, то створення спеціальних норм у розділі I та розділі XX Особливої частини кримінального законодавства, як вже було вище зазначено, на практиці призводить до помилок у кваліфікації протиправних діянь через складнощі у їх відмежуванні. Наприклад, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 436-2 КК України має низку об'єктивних ознак, які є схожими із, наприклад, тими, що передбачені ст. 111-1 КК України.

Розглядаючи цю новелу, М.І. Хавронюк наводить ознаки, які надають можливість відмежувати таке кримінальне правопорушення від суміжних, звертаючи увагу на окремі аспекти. Так, вчений відзначає, що у ст. 436-2 КК немає ознаки публічності, власливої для ч. 1 ст. 111-1 КК; суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК, може бути будь-яка особа, а для злочину, передбаченого ст. 436-2 КК, характерним є спеціальний суб'єкт - громадянин України; відповідно до ч. 1 ст. 111-1 КК зазначене заперечення здійснюється у формі співпраці з державою-агресором та з метою спричинити шкоду державі Україна, її патріотам чи союзникам; для злочину, передбаченого ст. 436-2 КК, ці ознаки не обов'язкові. Водночас, якщо громадянин України в умовах окупації, діючи у формі співпраці з державою-агресором та з метою спричинити шкоду державі Україна, публічно заперечує здійснення збройної агресії проти України, то відповідно до правил вирішення конкуренції кримінально-право-

вих норм таке діяння мало би бути кваліфіковане за ч. 1 ст. 111-1 КК. Проте, тут має місце не конкуренція, а колізія – суперечність норм, що регулюють одні й ті ж правовідносини: вчинене діяння охоплюється і ч. 1 ст. 111-1, і ст. 436-2 КК. Це помилка законодавця, яку треба виправити. Поки ж вона не виправлена, колізію слід вирішувати за правилами вирішення темпоральних колізій [13].

Отже, як видається, більш доцільним є створення системного підходу до оновлення кримінального законодавства в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану, що надасть можливість знизити кількість конкурентних та колізійних кримінально-правових норм.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану національна кримінально-правова політика та її динамізм зазнали негативних тенденцій. Варто погодитись із думкою Є.О. Письменського, яким було визначено такі головні негативні тенденції, які характеризують формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: 1) кримінально-правовий популізм (у всіх

його типових проявах); 2) низька якість кримінального законодавства (недосконалий закон, що породжує неефективне його застосування); 3) кримінально-правові прогалини, які не усунуті та помилки, що не виправлені (назрілі проблеми тривалий час лишаються не розв'язаними попри очевидну та нагальну потребу їх вирішити). Наявність цих тенденцій характеризує правотворчий процес як такий, що ускладнює (інколи унеможлиблює) протидію кримінальним правопорушенням, зокрема зумовленим або пов'язаним з війною, а отже, практика нормотворення потребує трансформації [12, с. 49].

У цьому контексті очевидною є потреба у співвідношенні очікуваної ефективності від змін, які вносяться до кримінального законодавства та потенційно негативних наслідків, які можуть виникнути внаслідок впливу їх на інші суспільні відносини. Особливо це стосується криміналізації та вторинної пеналізації протиправних діянь, котрі мають відбуватись виключно після встановлення та доведення наявності всіх традиційних підстав, які зумовлюють потребу у створенні кримінально-правової заборони та посиленні меж кримінальної відповідальності та покарання.

Література

1. Стратегія національної безпеки «Безпека людини – безпека країни». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
2. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишневська І.А., Горох О.П., Гуторова Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л., Хавронюк М.І. / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К. : Компанія ВАІТЕ. 2024. 494 с.
3. Пономаренко Ю.А. Загальна теорія караності кримінальних правопорушень: монографія. Харків : Право, 2020. С. 62–63.
4. Постанова Верховного Суду від 04 грудня 2018 року (справа № 161/3885/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78628039>
5. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І. Запобігання кримінальним правопорушенням у сучасній кримінології: теорія та практика: монографія. Вид. 2-е, переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор», 2024. 312 с.
6. Пономарьова Т. І., Данилевська Ю. О., Єдаменко І. В. Кримінальна відповідальність за незаконні дії зі спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 4. С. 90–95.
7. Вирок Холодногірського районного суду м. Харкова від 28.05.2025 (справа № 642/1021/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127669327>
8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n901>
9. Ясеницький Я.І. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 551–554.

10. Тютюгін В.І. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби (коментар закону та критичний аналіз його приписів). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1(21). С. 51–70.

11. Хавронюк М.І. За виправдовування збройної агресії РФ проти України – кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/>

12. Письменський Є.О. Формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 43–52.

References

1. Stratehiia natsionalnoi bezpeky “Bezpeka liudyny – bezpeka krainy” [National Security Strategy “Human Security – Country Security”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].

2. Proiekt novoho Kryminalnogo kodeksu Ukrainy: peredumovy rozrobky, kontseptualni zasady, osnovni polozhennia (2024). [Draft of the new Criminal Code of Ukraine: development prerequisites, conceptual principles, main provisions]: monohrafiia. Andrushko P.P., Bakumov O.S., Baulin Yu.V., Burdin V.M., Vyshnevskia I.A., Horokh O.P., Hutorova N.O., Marchuk N.O., Navrotskyi V.O., Ponomarenko Yu.A., Streltsov Ye.L., Khavroniuk M.I. / Za zah. red. Yu.V. Baulina, M.I. Khavroniuka. K.: Kompaniia VAITE. 494 s. [in Ukrainian].

3. Ponomarenko, Yu.A. (2020). Zahalna teoriia karanosti kryminalnykh pravoporushen [General theory of criminal punishment]: monohrafiia. Kharkiv : Pravo. S. 62–63 [in Ukrainian].

4. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 04 hrudnia 2018 roku (sprava № 161/3885/16-k) [Resolution of the Supreme Court of December 4, 2018 (case No. 161/3885/16-k)]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78628039> [in Ukrainian].

5. Nazymko, Ye.S., & Ponomarova, T.I. (2024). Zapobihannia kryminalnym pravoporushenniam u suchasni kryminolohii: teoriia ta praktyka [Prevention of criminal offenses in modern criminology: theory and practice]: monohrafiia. Vyd. 2-e, pererobl. ta dopovn. Kyiv : VD “Dakor”. 312 s. [in Ukrainian].

6. Ponomarova, T. I., Danylevska, Yu. O., & Yedamenko, I. V. (2024) Kryminalna vidpovidalnist za nezakonni dii zi spetsialnymi tekhnichnymi zasobamy nehlasnogo otrymannia informatsii [Criminal liability for illegal actions with special technical means of covertly obtaining information]. *Pravovyi chasopys Donbasu*, 4, 90–95 [in Ukrainian].

7. Vyroky Kholodnohirskoho raionnoho sudu m. Kharkova vid 28.05.2025 (sprava № 642/1021/23) [Verdict of the Kholodnohirsky District Court of Kharkiv dated 05/28/2025 (case No. 642/1021/23)]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127669327> [in Ukrainian].

8. Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia: Zakon Ukrainy vid 06.12.2019 № 361-IX [On prevention and counteraction to the legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of the proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine dated 06.12.2019 No. 361-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n901> [in Ukrainian].

9. Iasenytskyi, Ya.I. (2025). Umovno-dostrokovye zvilnennia vid vidbuvannia pokarannia dlia prokhodzhennia viiskovoi sluzhby [Conditional early release from serving a sentence for military service]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 3, 551–554 [in Ukrainian].

10. Tiutiuhin, V.I. (2024). Umovno-dostrokovye zvilnennia vid vidbuvannia pokarannia dlia prokhodzhennia viiskovoi sluzhby (komentar zakonu ta krytychnyi analiz yoho prypysiv) [Conditional early release from serving a sentence for military service (commentary on the law and critical analysis of its provisions)]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*, 1(21), 51–70 [in Ukrainian].

11. Khavroniuk, M.I. (2022). Za vypravdovuvannia zbroinoi ahresii RF proty Ukrainy – kryminalna vidpovidalnist [Criminal liability for justifying the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]. Retrieved from: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/> [in Ukrainian]

12. Pysmenskyi, Ye.O. (2024). Formuvannia kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: doslidzhennia nehatyvnykh tendentsii [Formation of criminal legal policy of Ukraine under martial law: study of negative trends]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 1, 43–52 [in Ukrainian].